

891.79

S55

K1914

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

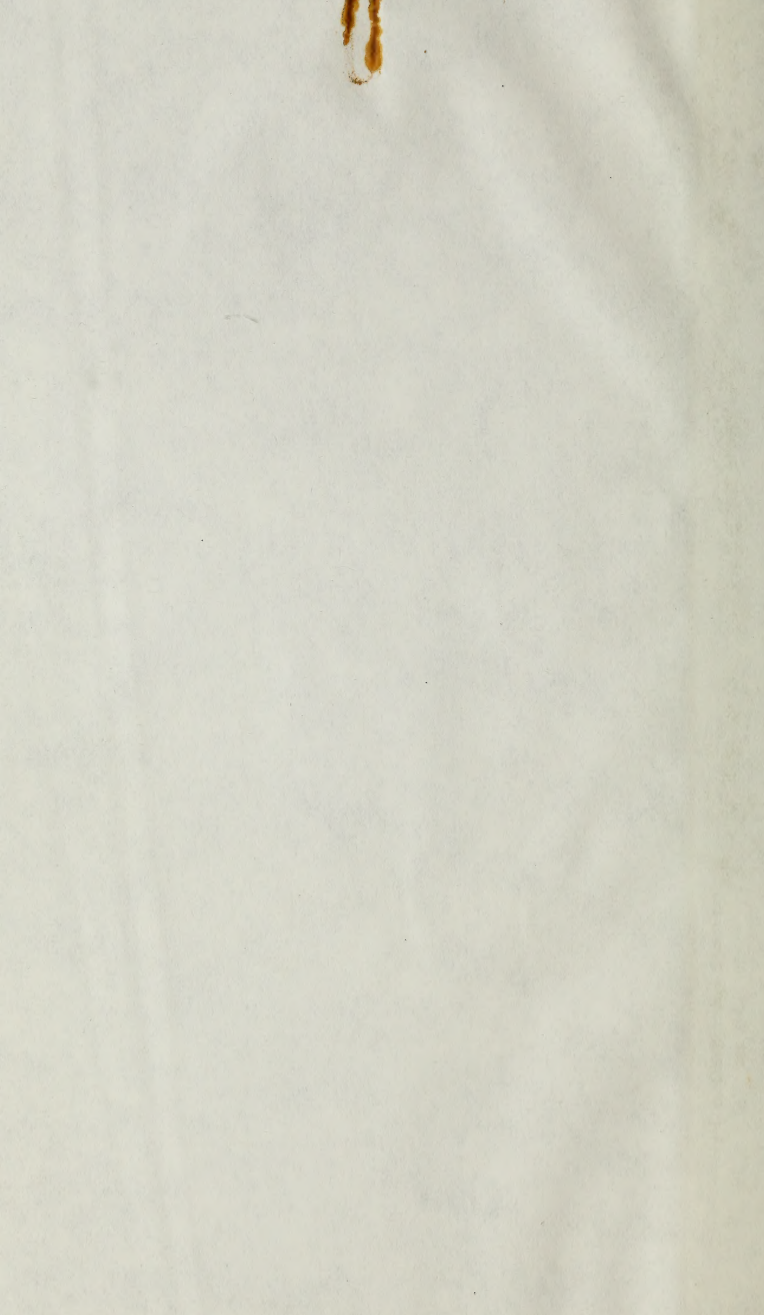
ELIAS CZAYKOWSKY
COLLECTION OF
UKRAINIAN CULTURE

891 .79

S55

K1914

Григорів

ПАМ'ЯТКА

від Батька нашого

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

зі здвигу у Львові

в пам'ять столітних роковин
його уродин.

Львів 1914.

Накладом V Секції Шевченкового Ювілейного Комітету
тов. „Просьвіта“

CP

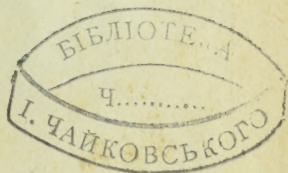
ПАМ'ЯТКА

від Батька нашого

Тараса Шевченка

зі здвигу у Львові

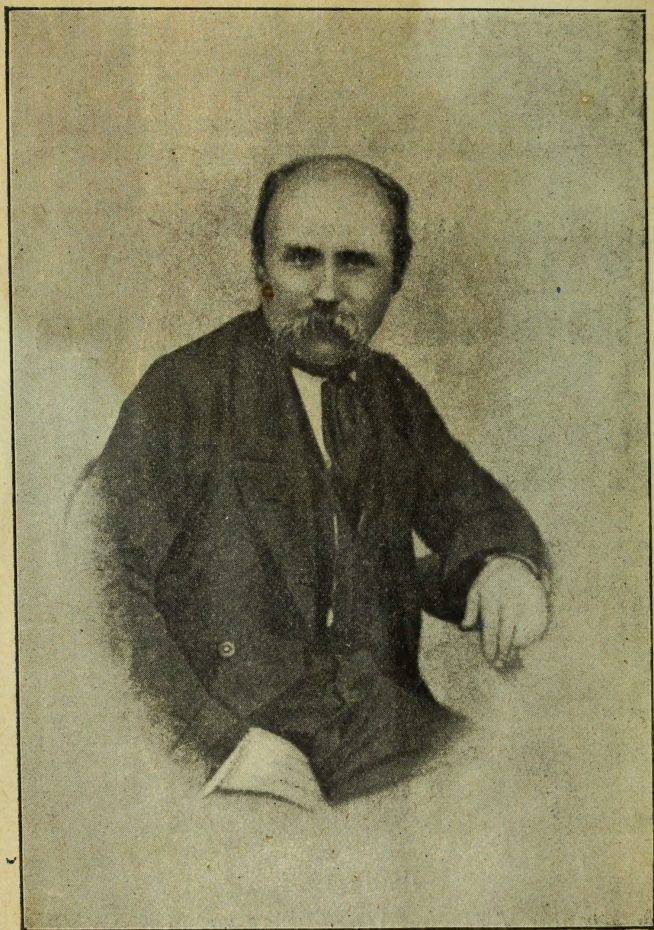
в пам'ять столітніх роковин його уродин.

Львів 1914.

Накладом V Секції Шевченкового Ювілейного
Комітету тов. „Просвіта“.

З друкарні Ігнаца Єгера Львів, пасаж Гавсмана 5.

Портрет Т. Шевченка з часів перед засланням.

ІВАН ПІДКОВА.

I.

Було колись — в Україні
 Ревіли гармати;
 Було колись — Запорожці
 Вміли панувати!
 Панували, добували
 І славу і волю;
 Минуло ся, остали ся
 Могили по полю!
 Високії ті могили,
 Де лягло спочити
 Козацькеє біле тіло,
 В китайку повите.
 Високії ті могили
 Чорніють, як гори.
 Та про волю нишком в полі
 З вітрами говорять.
 Сьвідок слави дідівщини
 З вітром розмовляє,
 А внук косу несе в росу,
 За ними співає.

Було колись — в Україні
 Лихо танцювало,
 Журба в шинку мед, горілку
 Поставцем кружала.
 Було колись добре жити
 На тій Україні..
 А згадаймо! може серце
 Хоч трохи спочине.

II.

Чорна хмара з-за Лиману
 Небо, сонце криє;
 Синє море зьвірюкою

То стогне, то виє,
Дніпра гирло затопило.
„А нуте, хлопята,
На байдаки! Море грає,
Ходім погуляти!“

Висипали Запорожці,
Лиман човни вкрили.
„Граї же, море!“ заспівали,
Запінились хвилі.
Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.
Пливуть собі та співають;
Рибалка літає,
А попереду отаман
Веде, куди знає.
Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті;
Поглядає сюди, туди —
Де-то будь роботі?
Закрутивши чорні уси,
За ухо чуприну,
Підняв шапку; човни стали.
„Нехай ворог гине!
Не в Синопу, отамани,
Панове молодці,
А у Царград, до султана
Поїдемо в гості!“
— „Добре, батьку отамане!“
Кругом заревіло.
„Спасибі вам!“

Надів шапку.

Знову закипіло
Синє море; вздовж байдака
Знову похожає
Пан отаман, та на хвилю
Мовчки поглядає.

С. Васильківський. Вибір полковника, образ на стіні будинку Полт. земства.

ГАМАЛІЯ.

„Ой нема, нема ні вітру ні хвилі
Із нашої України !
Чи там раду радять, як на Турка стати,
Не чуємо на чужині.

„Ой повій, повій, вітре, через море
Та з Великого Лугу,
Суши наші сльози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу !

„Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками,
Що пливуть козаки, тільки мріють шапки,
Та на сей бік за нами !

„Ой Боже наш, Боже ! хоч і не за нами,
Неси Ти їх з України ;
Почуємо славу, козацькую славу,
Почуємо, та й загинем !“

Оттак у Скутарі козаки співали ;
Співали сердеги, а сльози лились,
Лили ся козацькі тугу домовляли.
Босфор аж затряс ся, бо з роду не чув
Козацького плачу ; застогнав широкий,
І шкурою, сірий бугай, стрепенув,
І хвилю, ревучи, далеко-далеко
У синєє море на ребрах послав.
І море ревнуло Босфорову мову,
У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові
Тую журбу-мову на хвилі подав.

Зареготав ся дід наш дужий
Аж піна з уса потекла.
„Чи спиш, чи чуєш, брате Луже ?
Хортице-сестро ?“

Загула

Хортиця з Лугом : „Чую, чую!“
І Дніпр укрили байдаки,
І заспівали козаки :

„У Туркині, по тім боці,
Хата на помості.
Гай, гай! море, грай.
Рєви, скелі ламай!
Поїдемо в гості.

„У Туркині у кишені
Таляри, дукати,
Не кишені трусить
Їдем різать, палить,
Братів визволяти !

„У Туркині яничари
І баша на лаві.
Гой ги, вороги !
Ми не маєм ваги,
Наша воля й слава!“

Пливуть собі співаючи,
Море вітер чує.
Попереду Гамалія
Байдаком керує.
— Гамаліє ! серце мліє :

Сказило ся море.
— Не злякає ! І сховались
За хвилі, за гори.

Дрімає в гаремі — в раю Византія,
І Скутар дрімає ; Босфор клекотить
Неначе скажений, то стогне то виє :
Йому Византію хочеть-ся збудить.
„Не буди, Босфоре : буде тобі горе !
Твої білі ребра піском занесу,
У мул поховаю !“ реве синє море.
„Хиба ти не знаєш, яких я несу
Гостей до султана ?“

Так морє спиняло
(Любило завзятих чубатих Славян),
Босфор схаменув ся. Туркinya дрімала,
Дрімав у гаремі, ледачий султан.
Тільки у Скутарі, в склепу, не дрімають
Козаки сердеги. Чого вони ждуть ?
По-своєму Бога в кайданах благають,
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.

„О милий Боже України!
Не дай пропасти на чужині,
В неволі вольним козакам !
І сором тут, і сором там :
Вставать з чужої домовини,
На суд Твій праведний прийти,
В залізах руки принести,
І перед всіми у кайданах
Стать козакові !...“

— „Ріж і бий!

Мордуй невіру бусурмана!“

Кричать за муром. Хто такий?

Гамаліє ! серце мліє :

Скутар скаженіє !

„Ріжте, бийте!“ на фортеці

Кричить Гамалія.

Реве гарматами Скутара,

Ревуть, лютують вороги ;

Козацтво преть-ся без ваги —

І покотились яничари.

Гамалія по Скутарі —

По пеклу гуляє,

Сам хурдигу розбиває,

Кайдани ламає.

„Вилітайте, сірі птахи,

На базар до паю!“

Стрепенулись соколята,

Бо давно не чули

Хрещеної тії мови.

І ніч стрепенулась :

Не бачила, стара мати,

Козацької плати.

Не лякай ся, подиви ся

На бенкет козачий !

Темно всюди, як у будень,

А сьвято чимале.

Не злодії з Гамалієм

Їдять мовчки сало

Без шашлика. „Засьвітимо!“

До самої хмари

З щоглистими кораблями
Палає Скутара.
Византія пробуркалась,
Витріщає очи,
Переплива на підмогу,
Зубами скрегоче.

Реве, лютує Византія,
Руками берег достає ;
Достала, зикнула, встає —
І на ножах в крові німіє.
Скутар, мов пекло те, палає ;
Через базари кров тече,
Босфор широкий доливає.
Неначе птахи чорні в гаї,
Козацтво сьміливе літає :
Ніхто на сьвітї не втече !
Огонь запеклих не пече.
Руйнують мури, срібло, злото
Несуть шапками козаки
І насипають байдаки.
Горить Скутар, стиха робота,
І хлопці сходяться; зійшлись,
Люльки з пожару закурили,
На байдаки, та й потягли,
Рвучи червоні гори-хвилі.

Пливуть собі, ніби з дому,
Так буцім гуляють,
Та, звичайне Запорожці,
Пливучи співають :

„Наш отаман Гамалія,
Отаман завзятий,
Забрав хлопців та й поїхав
По морю гуляти, —
По морю гуляти,
Слави добувати,
Із турецької неволі
Братів визволяти.
Ой приїхав Гамалія
Аж у ту Скутару;
Сидять брати Запорожці,
Дожидають кари.
Ой як крикнув Гамалія :
„Брати, будем жити,
Будем жити, вино пити,
Яничара бити,
А курені килимами,
Оксамитом крити!“
Вилітали Запорожці
На лан жито жати;
Жито жали, в копи клали,
Гуртом заспівали :
„Слава тобі, Гамаліє,
На весь сьвіт великий,
На весь сьвіт великий,
На всю Україну,
Що не дав ти товариству
Згинуть на чужині!“

Пливуть співаючи ; пливе
Позад завзятий Гамалія,
Орел орлят мов стереже.

Із Дарданелів вітер віє,
А не женеть-ся Византія :
Вона боїть ся, щоб Чернець
Не засьвітив Галату знову,
Або гетьман Іван Підкова
Не кликнув в море на ралець.
Пливуть собі, а із-за хвилі
Сонце хвилю червонить ;
Перед ними море миле
Гомонить і клекотить.

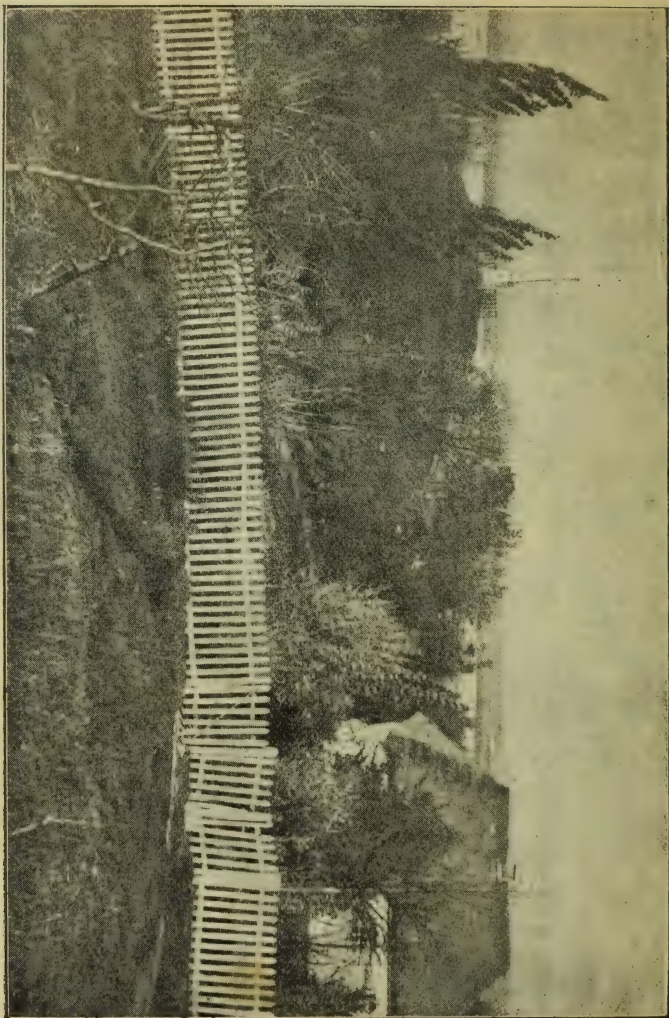
Гамаліє, вітер віє,
Ось-ось наше море !..
І сховали ся за хвилі,
За рожеві гори.

1843.

На могилі Шевченка.

Вид з могили Шевченка.

РОЗРИТА МОГИЛА.

Сьвіте тихий, краю милий,
Моя Україно!
За-що тебе сплюндровано,
За-що мамо гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
— Молилась я, турбувалась,
День і ніч не спала,
Моїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти, —
Панувала і я колись
На широкім сьвітї;
Панувала! О Богдане,
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну.
Що колишучи співала
Про свою недолю,
Що співаючи ридала,
Виглядала волю!..
Ой Богдане, Богданочку!
Як-би була знала,
У колисці б придушила,
Під серцем приспала!

Степи мої запродані
Жидові, Німоті!
Сини мої на чужині,
На чужій роботі;
Дніпро, брат мій висихає,
Мене покидає,
А могили мої милі
Москаль розриває.
Нехай риє, розкопує,
Не своє шукає;
А тим часом перевертні
Нехай підростають,
Та допоможуть Москалеві
Господарювати,
І з матери полатану
Сорочку здіймати!..“

На четверо розкопана,
Розрита могила.
Чого вони там шукають?
Що там схоронили
Старі батьки? Ех як-би то,
Як-би то знайти те,
Що там поховали,
Не плакали б діти,
Мати б не ридала.

Вид на Дніпро з могили і рідня Шевченка.

КАВКАЗ.

(Якову де Бальмену)

За горами гори, хмарами повиті,
Засіяні горем, кровію политі.
Спокон-віку Прометей
Там орел карає,
Що день божий довбе ребра,
Серце розбиває;
Розбиває, на не випе
Живучої крові :
Воно знову оживає,
І сьмієть-ся знову.
Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля;
І неситий не виоре
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

Не нам на прю з Тобою стати,
Не нам діла Твої судить :
Нам тільки плакати, плакати, плакати,
І хліб насущний замісить
Кровавим потом і сльозами,
Кати знущають ся над нами,

А правда наша п'яна спить ?
Коли-ж вона прокинеть-ся ?
Коли одпочити
Ляжеш, Боже, утомлений,
І нам даси жити ?
Ми віруєм Твоїй силі
І слову живому :
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному
Поклонять ся всі язики
Во віки і віки.
А поки що течуть ріки,
Кривавії ріки!...

За горами гори, хмарами повиті,
Засіяні горем, кровію політі!

Оттам-то милостиві ми,
Ненагодовану і голу,
Застукали сердешну волю,
Та й цькуємо..: Лягло кістьми
Людей муштрованих чимало.
А сльоз, а крови! Напоїть
Всіх імператорів би стало,
З дітьми і внуками, втопить
В сльозах удових. А дівочих,
Пролитих нишком серед ночі,
А матерніх гарячих сльоз,
А батьківських, старих, кривавих —
На ріки, море розлилось,
Огненне море!.. Слава, слава
Хортам, і гончим, і псарям,
І нашим батюшкам царям!

Слава!

І вам слава, сині гори,
Кригою окуті;
І вам, лицарі великі,
Богом незабуті!
Боріте ся, поборете!
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля
І правда сьвятая!

„Чурек і сакля — все твоє :
Воно не прошене, не дане,
Ніхто й не візьме за своє,
Не поведе тебе в кайдани.
У нас — на те письмєнні ми,
Читаєм божії глаголи,
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті і голі.
До нас в науку! Ми навчим,
По-чому хліб і сіль по-чим;
Ми християне: храми, школи,
Усе добро, сам Бог у нас!
Нам тільки сакля очи коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? чом ми вам
Чурек же ваш та так не кинем,
Як тій собаці? чом ви нам
Платить за сонце не повинні?
Та й тільки-ж то! Ми не погане,
Ми настоящі християне;
Ми мáлим ситі! — А за те,
Як-би ви з нами подружились,

Богато де-чого б навчились.
У нас же й світа як на те:
Одна Сибір неісходима!
А тюрм, а люду! щó й лічить!
Од Молдованина до Фінна
На всіх язиках все мовчить —
Бо благоденствує!... У нас
Св'яту ю біблію читає
Св'ятий чернець і навчає,
Що Цар якийсь-то свині пас
Та дружню жінку взяв до себе,
А друга вбив — тепер на небі!
Ось бачите, які у нас
Сидять на небі. Ви ще темні,
Догматами непросв'ященні!
У нас навчіть ся! В нас дери,
Дери та дай,
І прямо в рай,
Хоть і рідню всю забори!
У нас — чого то ми не вмієм?!
І зорі лічим, гречку сієм,
Француза лаєм, продаєм
Або у карти програєм
Людей — не Негрів, а таких
Таки хрещених, но простіх:
Ми не Гішпане! Крий нас Боже,
Щоб крадене перекупать,
Як ті жиди: ми по закону!...

По закону апостола
Ви любите брата?
Суєслови, лицеміри,
Господом прокляті!

Ви любите на братові
Шкуру, а не душу,
Та й лупите по закону:
Дочці на кожушок,
Байстрюкові на придане,
Жінці на патинки,
Собі ж на те, що не знають
Ні діти ні жінка!

За кого-ж Ти розпинав ся,
Христе, Сине божий?
За нас добрих? чи за слово
Істини? чи може,
Щоб ми з Тебе насьміялись?
Воно ж так і сталось!
Храми, каплиці і ікони,
І ставники і мірри дим,
І перед образом Твоім
Неутомленні поклони
За кражу, за війну, за кров:
Щоб братню кров пролити, просять,
А потім в дар Тобі приносять
З пожару вкрадений покров...

Просьвітились, та ще хочем
Других просьвітити,
Сонце правди показати,
Сліпим, бачиш, дітям.
Все покажем, тільки дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,

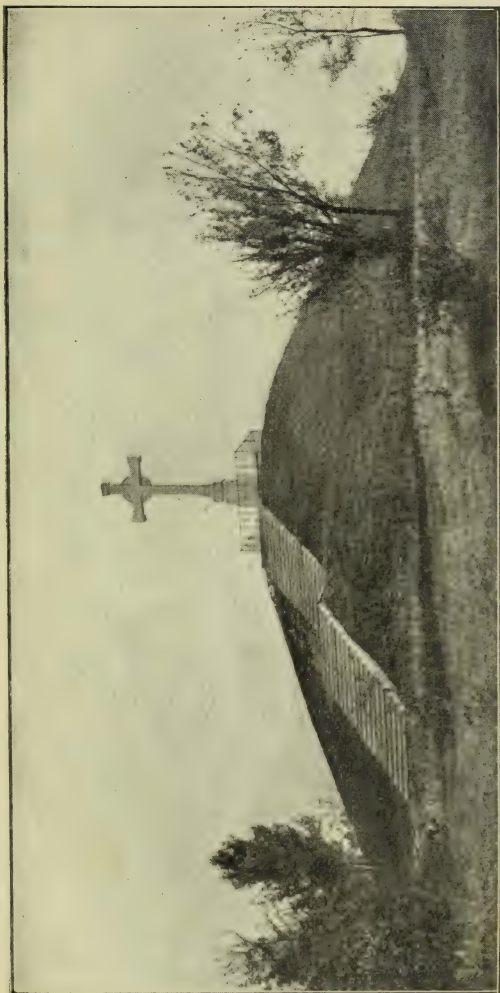
Як їх носить і як плести
Кнути узловаті,
Всьому навчим, тільки дайте
Взяти свої гори,
Ті останні, бо взяли вже
І поле і море!

І тебе загнали, мій друже єдиний,
Мій Якове любий! Не за Україну,
А за її ката довелось пролити
Кров добру, не чорну, довелось запить
З московської чаші московську отруту.
О друже мій добрий, друже незабутий!
Живою душою в Україні вітай;
Літай з козаками по-над берегами,
Розриті могили в степу назирай,
Заплач з козаками дрібними сльозами,
І мене з неволі в степу виглядай!

А поки-що мої думи,
Моє люте горе,
Сіяти-му: нехай ростуть.
Та з вітром говорять...
Вітер тихий з України
Понесе з россою
Тії думи аж до тебе;
Братньою сльозою
Ти їх, друже, привітаєш,
Тихо прочитаєш,
І могили, степи, гори,
І мене згадаєш.

Хата на могилі Шевченка.

Могила Тараса Шевченка в теперішнім виді.

ЧИГИРИН.

(М. С. Шепкину)

Чигрине, Чигрине!
Все на сьвітї гине,
І сьвятая твоя слава,
Як пилина, лине
За вітрами холодними,
В хмарі пропадає.
Над землею летять літа,
Дніпро висихає.
Розсипають ся могили,
Високі могили,
Твоя слава; і про тебе,
Старче малосилий,
Ніхто й слова не промовить,
Ніхто й не не покаже,
Де ти стояв, чого стояв,
І на сьміх не скаже!

За-що ж боролись ми з Ляхами?
За-що ми різались з ордами?
За-що скородили списами
Московські ребра? Засівали,
І рудою поливали,
І шаблями скородили,
Що-ж на ниві уродило?
Уродила рута, рута,
Волі нашої отрута.

А я, юродивий, на твоїх руїнах
Марно сльози трачу. Заснула Україна,
Буряном укрилась, цвільлю зацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогноїла
І в дупло холодне гадюк напустила
А дітям надію в степу оддала.

А надію

Вітер на полю розвіяв,
Хвиля морем рознесла.

Нехай же вітер все розносить
На неокраїнім крилі,
Нехай же серце плаче, просить
Сьвятої правди на землі!

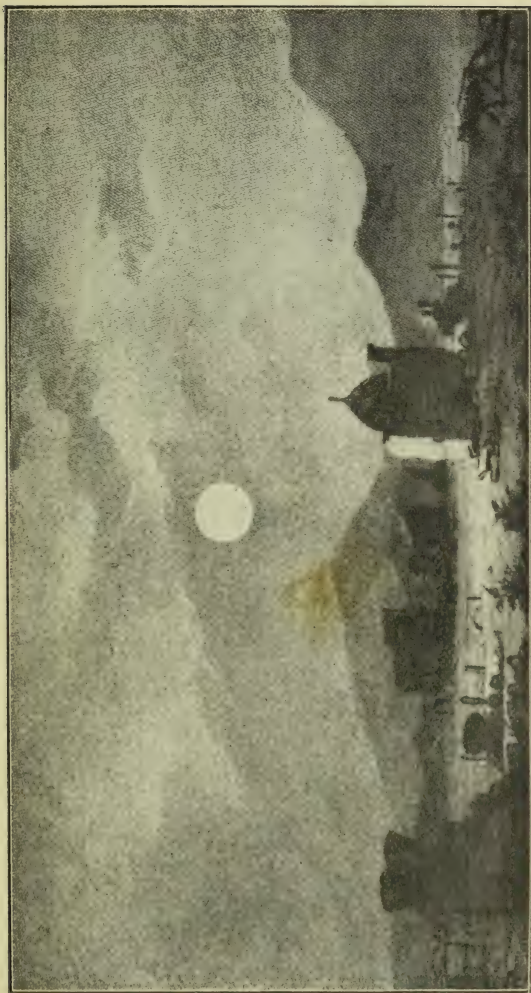
Чигрине, Чигрине,
Мій друже єдиний!
Просправ-єси степи, ліси
І всю Україну!
Спи ж, повитий жидовою,
Поки сонце встане,
Поки тії недолітки
Підростуть — гетьмани.

Помолившись, і я б заснув...
Так думи прокляті
Рвуть ся душу запалити,
Серце розірвати.
Не рвіть, думи, не паліте!
Може верну знову
Мою правду безталанну,
Моє тихе слово.
Може викую я з його
До старого плуга

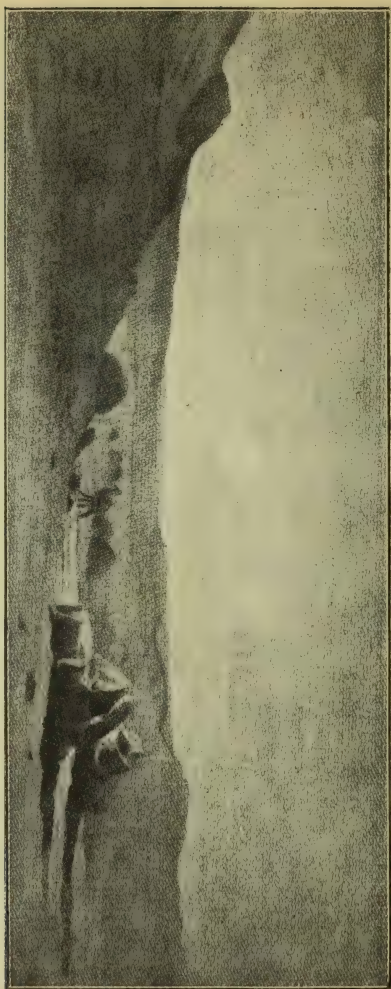
Новий леміш і чересло,
І в тяжкі упруги
Може з'орою переліг той.
А на перелозі
Я посію мої сльози,
Мої ширі сльози,
Може зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце трудне,
І вицідять сукровату,
І нальють живої
Козацької тії крові,
Чистої, сьвятої.
Може, може... а між тими,
Між ножами рута
І барвінок розіветь-ся,
І слово забуте.
Моє слово тихе, сумне,
Богобоязливе
Згадаєть-ся, і дівоче
Серце боязливе
Стрепенеть-ся, як рибонька,
І мене згадає...
Слово моє, сльози мої,
Раю ти, мій раю!

Спи, Чигрине! Нехай гинуть
У ворога діти!

Спи, гетьмане, поки встане
Правда на сім сьвіті!

Туркменське кладовище, рис. Шевченко.

Долина на Хівінській дорозі, рис. Шевченко.

СУБОТІВ.

(Могила Богданова).

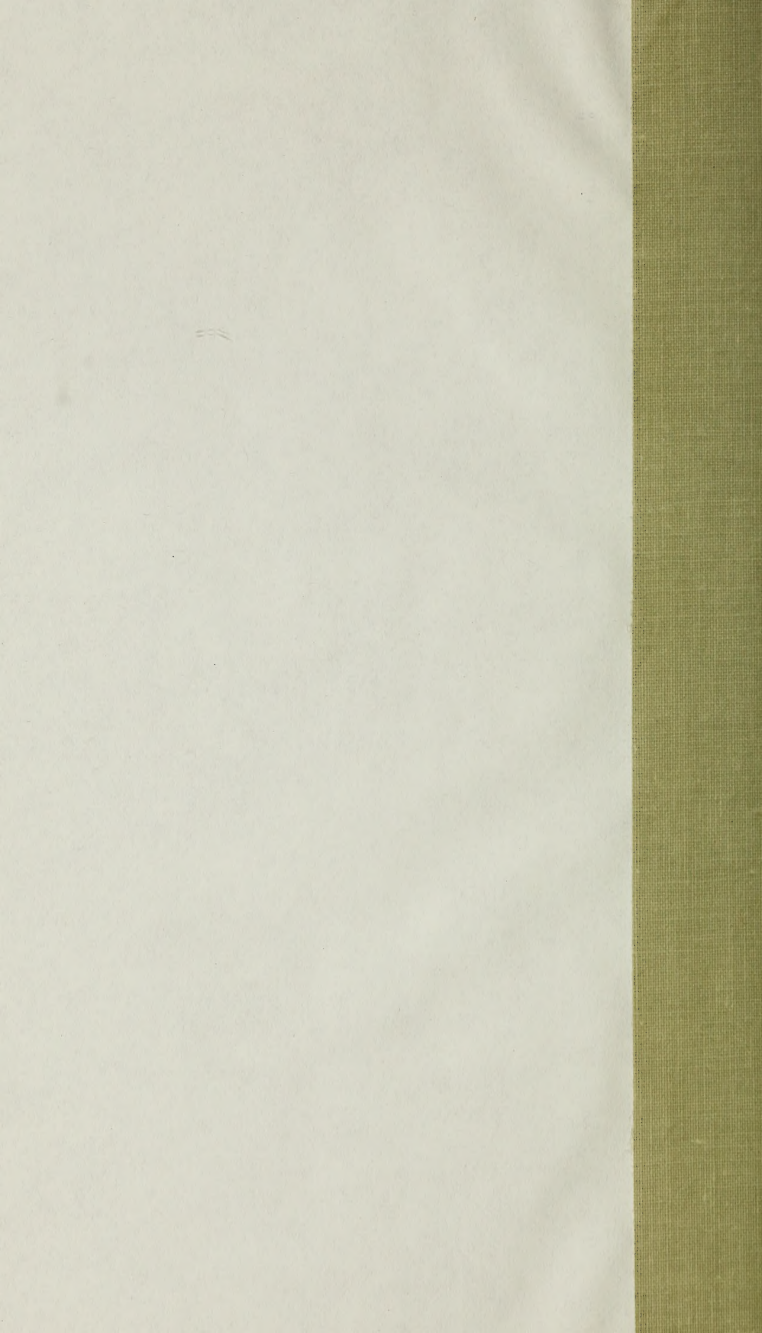
Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина України
Широка, глибока.
Отто церква Богданова;
Там-то він молив ся,
Щоб Москаль добром і лихом
З козаком ділив ся.
Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно стало :
Москалики, щó зазріли,
То все очухрали ;
Могили вже розривають,
Та грошей шукають;
Льохи твої розкопують.
Та тебе ж і лають
Що за труди не находять...
Оттак-то, Богдане !
Занапастив-еси вбогу
Сироту Україну.
За-те ж тобі така й дяка !
Церкву-домовину
Нема кому полагодить !
На тій Україні,
На тій самій, щó з тобою
Ляха задавила,

Байстриюки Єкатери́ни
Сараною сі́ли.
Оттаке-то, Зиновію,
Олексі́в друже!
Ти все оддав прия́телям,
А їм і байду́же!
Кажуть, бачиш, що „все-то те
Таки й було наше,
А що ми тільки наймали
Татарам на пашу
Та Полякам.“ Може й справді!
Нехай і так буде!
Так сьміють ся з Украї́ни
Сторонні́ люде...
Не сьмі́йте ся, чужі люде!
Церква-домовина
Розвалить ся, а з-під неї
Встане Украї́на
І розвіє тьму нево́лі,
Сьвіт правди засьві́тить,
І помолять ся на во́лі
Невольничі ді́ти.

Миргород, 21. X. 1845.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 082569895